

Mats Parner

Symbiosen mellan det ryska folket och de mäktiga i Kreml

Bokrecension

Michail Sjisjkin (1961-), som sedan 1995 bor Zürich, är en av nutidens stora ryska författare, som vunnit ett flertal ryska och internationella litteraturpris.¹ Flera av hans böcker finns i svensk översättning: *Brevboken* (2013) *Venusår*(2014), *Erövringen av Izmail* (2020) plus den i år (2023) utgivna bok som föreliggande recension handlar om: *Krig eller fred: Ryssland och Väst – Ett närmande*. Som boktiteln antyder handlar den om Ryssland och kriget i Ukraina.

Sjisjkin på bokmässan i Göteborg september 2022. Foto: Machatjkala. CC BY-SA 4.0

Sjisjkin är bestört över detta krig. Han menar att en viktig orsak till att det kunnat ske, är att Ryssland aldrig ordentligt gjort upp med sin blodiga historia och att det är nödvändigt att göra det om man ska kunna bryta den onda cirkeln.

En annan viktig orsak är att Ryssland aldrig upplevt någon längre period med demokrati. Det var egentligen bara under Sovjetunionens sista år – under Gorbatjov-epoken – och en tid efter Sovjets sammanbrott, som det fanns en demokratisk öppning, men redan under Jeltsin började man återfalla till odemokratiska och diktatoriska metoder, i synnerhet när Putin kommit till makten. Denna nedmontering av demokratiska tendenser betingades av att ett antal skurkaktiga oligarker lyckades lägga beslag på landets rikedomar. Därmed fick de intresse av att begränsa det folkliga inflytandet, för att lättare kunna behålla och utvidga sina privilegier och sin ekonomiska makt. Ryssland blev ett slags maffiasamhälle och är fortfarande det.

Efter recensionen återges ett utdrag ur bokens förord, där Sjisjkin själv får tala för sin sak.

Martin F

---

¹ Se svenska Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/Michail_Sjisjkin

I Tyskland har man gjort upp med sitt kriminella 1930- och 40-talsförflutna. Men det har kostat på och tagit rundlig tid, ja i praktiken två generationer. Till bilden hör att skuldbearbetningen krävde ett totalt nederlag i kriget (1945), utländsk ockupation, en långvarig uppdelning i två vitt skilda stater – Öst- och Västtyskland – samt, inte minst, en omskolningsprocess som pågick i decennier.

Även Sovjetunionen/Ryssland har en blodig och fasansfull historia, vars tidsutdräkt med klar marginal överträffar Hitlererans blott tolvåriga existens. Begränsar vi oss till de senaste 90–95 åren, så får vi en brottskatalog med bland annat följande innehåll:

☞ Den tvångskollektivisering av jordbruket som inleddes i november 1929 och kulminerade 1932 skördade väldiga offer, enligt trovärdiga uppgifter ca fyra miljoner.² För att krossa böndernas motstånd använde den styrande kretsen fullt medvetet hungern som politiskt vapen i främst ickeryska områden som Ukraina, norra Kaukasus och Kazakstan. Uttrycket *Holodomor* – den stora svälten – är välbekant;

☞ Mordet på Sergej Kirov, känd partisekreterare i Leningrad, en decemberlördag 1934 kom att bli upprinnelsen till det skede som vanligen kallas *Den stora terrorns år* med de tre Moskvarättegångarna 1936–38 som klimax. Mängder av hängivna partiveteraner och vitala delar av intelligentsian avlivades i tiotusental under detta våldets och skräckens tidevarv;³

☞ På senhösten 1956 anlände sovjetiska stridsvagnar till Budapest och dränkte ungrarnas resning i blod.⁴ Tolv år senare styrde Warszawa-paktens pansarvagnar i stället kosan mot Prag och förhindrade, med hjälp av Brezjnev-doktrinen, de tjeckiska reformvännernas socialism

² Detta är snarast ett minimum. Många menar att det antalet döda var mycket större än så. Tex uppskattas antalet döda i Ukraina till mellan 3-7 miljoner (vissa an ger ännu större antal). Därtill förekom massvält i Kazakstan (mellan 1,5-2,3 milj.) och bland Kuban- och Donkosackerna. Se (Wikipedia): [Holodomor](#) och [Hungersnöden i Kazakstan 1932–1933](#)

³ Enligt de öppnade sovjetiska arkiven har man kommit fram till att drygt 680 000 personer avrättades under åren 1936-38. Se t ex J. Arch Getty and Oleg V. Naumov: *The Road to Terror* (1999 års upplaga), tabellen på s. 589, som även återges i not 4 i [Historien om Alexander J Tivel](#) (på marxistarkivet)

⁴ Se Peter Fryer: [Ungersk tragedi](#)

med mänskligt ansikte.⁵ Efter ytterligare tolv år invaderades Afghanistan med påföljd att en miljon afghaner fick plikta med sina liv;

☐☐☐ Efter Sovjetunionens kollaps 1991 har byar och städer ödelagts i de båda Tjetjenienkrigen, och på hösten 2008 tog 20 000 ryska soldater de facto-kontroll över Sydossetien, som utgör ca 20 procent av Georgiens territorium. Med bistånd av ”gröna män” annekterades Krim i mars 2014, samtidigt som Kreml blåste under ett ständigt uppblossande krig i östra Ukraina.⁶ Året därpå lades den syriska staden Aleppo i grus och i aska genom våldsamma bombraider, syftande till att säkerställa al-Assad-regimens fortbestånd. Torsdagen den 24 februari 2022 inleddes så den fullskaliga och oprovocerade invasionen av Ukraina.

Om denna Rysslands och Sovjetunionens bloddränkta historia och om den mycket speciella relationen mellan det gemena folket i imperiet och partieliterna i Moskva handlar Michail Sjisjkins uppförande och djupt gripande skildring *Krig eller fred: Ryssland och Väst – Ett närmande* (Fri Tanke, 2023). Det är ett arbete som bokstavligen skakar om läsaren och får honom/henne att betrakta omvärlden med nya ögon och en skarpare blick. I sin egenskap av ryss (men sedan 30 år bosatt i Schweiz) ber en förtvivlad Sjisjkin ukrainarna om förlåtelse, trots sin vetskap om att de för närvarande *inte kan* förlåta; till det är krigsbrottet för stort och såren alltför djupa.

Den för sina böcker mångfaldigt prisbelönade Sjisjkin vet också att Ryssland, till skillnad från Tyskland, saknar potential för skuldbearbetning. Man kommer inte att göra upp med sin historia, i varje fall inte inom överskådlig tid.

Ytterst beror detta på att förhållandet mellan de politiska kasterna bakom Kremles murverk och folkets breda massa sedan årtionden, ja rent av århundraden, är fastlåst på ett synnerligen karakteristiskt vis. Man kan säga att relationen bygger på ömsesidig och fullt befogad rädsla och på lågintensivt våld från de styrandes sida med drakoniska lagar och kännbara polisingripanden mot demonstranter och andra oppositionella. Vladimir V Putin och männen kring honom fruktar på goda grunder ”ett ryskt Majdan”, alltså ett uppror likt den mångbottnade protesterörelse som tog form i Kiev under vintern 2013–14. Då tillkännagav ukrainare i hundratusental att man fått nog och mer än nog, och man gjorde så i vad som numera ibland kallas *Värdighetens revolution*. Den svårt korruperade presidenten, Viktor Janukovitj, tvingades fly. Kvarlämnande ”sin kleptokratiska kitsch” (som Martin Kragh skriver) tog han raka spåret hem till sina sponsorer och uppbackare i landet, där Dostojevskij, Pusjkin och Tolstoj en gång verkade.

Putins svar på Majdan-dramatiken lät inte vänta på sig: i mars införlivades Krim med Ryssland. Michail Sjisjkin framhåller att Ukrainakriget därmed var en oåterkallelig realitet – för att slutligen bli fullskaligt nog räknat åtta år senare.

På sidan 212 konkretiserar författaren innehållet i det underförstådda samhällskontrakt som existerar mellan befolkningen i Ryssland och regimen i Moskva. Folket garanteras stabilitet och ett visst mått av välstånd i utbyte mot att man avstår snart sagt alla medborgerliga rättigheter, håller sig på mattan och iakttar största möjliga tystnad. Själv inbillar jag mig att relationen mellan parterna är symbiotisk. Mera träffande är kanske utsagor som gör gällande att de båda polerna har blivit varandras fångar.

När intäkterna ifrån oljan, gasen och andra råvarukällor tryter, så utfodras folket i stället med växande ransoner av bedräglig fosterlandskärlek. En kvalmig patriotism graderas då upp till samlande idé. Den folkrättsstridiga annekteringen av Krim blev typiskt nog måttlöst populär i de vidaste kretsar hemma i ’moderlandet’ och gjorde invånarna stolta på idel försåtliga och

⁵ Se: Anders Hagström; [Pragvåren 1968 - Tjeckoslovariens föråddade möjlighet](#)

⁶ Se [Annekteringen av Krim och upproret i östra Ukraina 2014](#)

konstlade grundvalar: till syvende och sist är vi ändå medborgare i den jättenation som för en lika enveten som moraliskt högtstående kamp såväl mot fascisterna i Ukraina som mot fascismen i hela västvärlden! (Vilket händelsevis är ren lögn i bägge fallen.)

Talande är att kistorna från Vietnam med döda US-soldater en gång i tiden ledde till enorma protester i Förenta Staterna. Däremot kommer kistorna från Ukraina inte att leda till annat än nya kistor.

Honnörsbegrepp av typen demokrati, fria val, konstitutionella rättigheter, parlament, republik o s v är alla sedan evärdliga tider hopplöst komprometterade i Ryssland. De har omsorgsfullt misstänkliggjorts och getts andra förtecken. Redan 1936 års Stalin författning, torgförd som jordens mest demokratiska, utlovade allmän och lika rösträtt i slutna val, yttrandefrihet, pressfrihet, demonstrations- resp. mötes-frihet, alla sovjetmedborgares personliga okränkbarhet plus åtskilligt annat – samtidigt som den reellt existerande verkligheten hade diametralt motsatt innehåll med sitt vittförgrenade angiverisystem och sina återkommande nackskottsorgier. Konstitutionens huvudförfattare, Nikolaj Bucharin, arresterades fö i mars 1937 och sköts ihjäl precis ett år senare efter den tredje Moskva processen.⁷

Givetvis är det ryska folket inte ett och odelbart eller stöpt i samma form. Ungdomar och välutbildade skikt i framför allt storstäderna är ofta svurna motståndare till eliterna i nomenklaturen, men de utgör en minoritet och är undantag snarare än regel. Anmärkningsvärt många i denna utbildade medelklass har till råga på allt lämnat Ryssland – befolkningstillväxten är i dag negativ – och slagit ned bopålar i väst, eftersom hemlandet inte erbjuder en framtid värd namnet. Ganska omfattande demonstrationer ägde rum i Moskva 2011 i något som i realiteten var ett slags embryonal Majdan-revolt mot vanstyret och korruptionen. Men protesterörelsen avväpnades, ett antal ledargestalter fängslades, och i 2012 års val blev Vladimir Putin återigen landets preses. Därmed togs ytterligare ett kliv i auktoritär riktning på vägen mot en renodlad polisstat.

I det härtagna Ukraina ser en växande majoritet av befolkningen, av omedelbart insedda skäl, positivt på begreppet demokrati. Så är det på intet vis i Ryssland. Där associerar folkmajoriteten 'demokratija' med det föregivet så dekadenta och perverterade väst och smugglar följderiktigt in ett r i demokratin – 'dermokratija': På det sättet förvandlar man det vackraste av alla ord, påpekar Sjisjkin, till sin motsats: 'skitokrati'.

Ett annat Ryssland än dagens är möjligt. Vägen dit går via "en pånyttfödelse av den ryska kulturen och målmedveten bearbetning av landets historiska skuld", inhämtar man på baksidan av Michail Sjisjkins djupt berörande verk, som förtjänstfullt översatts till svenska av Ebba Högström och faktagranskats av Stig Fredrikson.

Det må vara sant att en annan väg finns. Men vi bör nog vara inställda på att det i så fall rör sig om en tusenmilavandring.

Bilaga – utdrag ur bokens Förord

Det gör ont att vara ryss. Målet för Putins specialoperation i Ukraina påstods vara att rädda ryssarna, den ryska kulturen och det ryska språket från ukrainska fascister. Det var huvudsakligen ryskspråkiga städer i östra delen av landet och deras befolkning som utplånades. Det begicks inte bara krigsbrott mot människor, utan också mot mitt språk. Pusjkins och Tolstojs, Tsvetajevas och Brodskys språk gjordes till krigsförbrytarnas och mördarnas språk. Ryssland

---

⁷ Se: [Bucharins sista strid](#). Om den tredje Moskvarättegången och dess förspel.

kommer under överskådlig tid inte att associeras med rysk musik och litteratur utan med bomber som faller över barn och med fasansfulla bilder från Butja.

Regimens brott består dessutom i att skammen faller över hela landet. Fruktansvärda brott sker i mitt folks namn, i mitt lands namn, i mitt namn. Men det finns ett annat Ryssland. Detta Ryssland känner smärta och kval. I mitt Rysslands namn, i mitt folks namn vill jag be ukrainarna om förlåtelse. Men jag vet att allt som skett där inte går att förlåta.

...

Kulturen har alltid misslyckats när kriget börjar. Den stora tyska litteraturen kunde inte förhindra Auschwitz, den stora ryska litteraturen kunde inte stoppa GULAG. Mina böcker och andra ryska författares böcker som kommit de senaste 20 åren kunde inte förhindra den här tragedin.

Vad kan en författare göra? Han gör det han kan – han gör sig förstådd. Man måste tala klarspråk. Att tiga innebär att stödja kriget, den angripande parten. På 1800-talet stred polackerna mot den ryska tsarismen ”för er och vår frihet”. Nu kämpar ukrainarna för er och vår frihet. De försvarar inte bara sin mänskliga värdighet, utan hela mänsklighetens värdighet. Ukraina försvarar just nu vår frihet och vår värdighet. Vi måste hjälpa dem på alla sätt vi kan.

Min mamma är ukrainska, min pappa ryss. Jag är glad att de båda redan är döda och inte måste uppleva den här tragedin för våra båda folk.

Det här kriget började inte först nu, det började 2014. Västvärlden ville inte inse det och betedde sig som om det inte var så farligt. I alla år sedan dess har jag vid mina framträdanden och i mina texter försökt förklara vem denne Putin är. Jag lyckades inte. Nu har Putin själv förklarat det.

...

Målet för den här ”specialoperationen” är att förintä ett demokratiskt Ukraina. Resultatet av den här ”specialoperationen” kommer bli att Putins Ryssland förintä. Men vad kommer sedan?

...

Skapar en diktatur och en diktator en slavbefolkning, eller skapar en slavbefolkning en diktatur och en diktator? Hönan och ägget. Hur kan man bryta den här onda cirkeln? Var kan den ryska pånyttfödelsen börja?

Det totalitära Hitlertyskland hittade ut ur diktaturen och slavmentaliteten – varför har inte Ryssland gjort det?

...

Vi, ryssarna, måste öppet och modigt erkänna vår skuld och be om förlåtelse. Och den här vägen är oundviklig för alla ryssar. Men kommer vi se ett ryskt knäfall i Kiev, Charkiv, Mariupol? I alla länder, där ryska pansarvagnar varit: Budapest, Prag, Tallinn, Vilnius, Riga, Groznyj?

...

Min övertygelse är att det måste till ett nationellt erkännande av skuld. Utan en fullständig avputinisering kommer Ryssland inte ha någon framtid. Det finns ingen annan väg framåt för Ryssland än en lång smärtsam pånyttfödelse. Och alla sanktionerna, fattigdomen, utanförskapet – det kommer inte vara det värsta längs den här vägen. Det är värre om det inte blir någon inre pånyttfödelse inom de ryska människorna. Putin är ett symptom och inte sjukdomen.

...

Efter varje krig uppstår antikrigslitteraturen. Tänk bara på Hemingway eller Remarque. Jag är övertygad om att unga författare kommer att ta itu med sina erfarenheter av det här kriget. Ryssar och ukrainare kommer att skriva texter, och det kommer bli helt olika böcker. Alla kommer skriva om förlustens smärta, döden, ilskan, men i den ukrainska litteraturen kommer böcker ges ut som handlar om en fri nations födelse, om det hjältemodiga motståndet mot ondskan, om kampen för den mänskliga värdigheten, och för ryssarna kommer nationellt erkännande av skuld vara ett viktigt tema.

Hatet är sjukdomen, kulturen är botemedlet.

Ur Michail Sjisjkin, *Krig eller fred: Ryssland och Väst – Ett närmande*.

Lästips

Om Sjisjkins bok:

[Putin har förgiftat den ryska kulturen](#) (*Expressen*)

[Alla vet att den ryska regimen måste bytas ut – ingen vet hur](#) (*Hufvudstadsbladet*)

[Michail Sjisjkin: ”Ukrainarna har inte fel när de hatar rysk kultur”](#) (intervju, *DN*)

[Kriget tar slut efter Putin](#) (*Sydsvenskan*)

[Michail Sjisjkin vill råda bot på bristande kunskap om Ryssland](#) (*SVT*)

Parner om kriget i Ukraina:

[Den ukrainska apokalypsens fyra ryttare](#) (2023)

[Det vi ser i Ryssland är totalitarism av ny typ](#) (2023)

[En terror vars like Europa inte sett på åttio år](#) (2023)

[I Ukrainakrigets och Natoprocessens slagskugga](#) (recension av Guillou-roman 2023)

Om Majdanupproret m m:

Martin Fahlgren: [Annekteringen av Krim och upproret i östra Ukraina 2014](#)

Peter Johnsson: [Majdanupproret 2013-14](#)

Om Moskvarättegångarna:

Kenth-Åke Andersson: [Om Moskvarättegångarna](#)

Vadim Rogovin: [Förberedelserna inför den tredje skenrättegången](#)